

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію
Володимира Івановича Яслика “Вербалізація евіденції
в сучасній українській літературній мові” (Івано-Франківськ, 2018. – 208 с.),
подану до захисту на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова

Граматична система мови – це не лише її кістяк, це також фіксація особливості бачення певним народом (носієм мови) співвідношення між подіями, одиницями реального світу, їх ознаками, діями тощо та їхньої інтерпретації мовцем. Вироблення граматичної форми для передання певних реалій є свідченням значущості цієї ознаки для творців мови, відсутність – неважливості, другозначності. Усі мови світу оперують відбитками світу реального у слові та його граматичних значеннях, а тому їх можна об'єднувати за певними рисами. Так об'єднують мови, яким властива граматична категорія евіденціальності. Поза межами маркування цієї ознаки перебувають мови Центральної та Західної Європи, у яких джерело інформації позначають лексико-синтаксичними засобами. Останній спосіб вербалізації евіденції характерний і для української мови. Саме опису та класифікації цього явища присвячена кандидатська дисертація Володимира Івановича Яслика, де ретельно розглянуто всі випадки маркування джерела повідомлення, якими послуговуються носії української мови.

Дослідження проведено на ґрунтовній науково-теоретичній базі (197 позицій, з яких 64 – праці англійською та німецькою мовами, що засвідчує обізнаність дисертанта з набутками світової лінгвістики), на основі великої кількості прикладів (понад 5 тисяч), для одержання яких автор опрацював 120 творів сучасної української літератури XIX – початку XX століття. Отриманню достовірних результатів сприяв також вибір методів дослідження: опис з прийомами компонентного, контекстуального і

трансформаційного аналізу. Індуктивний метод, використаний на завершальному етапі, допоміг систематизувати за узагальнити отримані дані.

Передумовою успішного дослідження є правильне формулювання мети: “обґрунтувати зміст поняття евіденції в сучасній українській літературній мові; виявити та описати систему засобів і способів експлікації евіденції” (с. 14 дисертації; с. 2 автореферату), а для її досягнення треба чітко окреслити завдання, що теж вдало зробив В. І. Яслик: “визначити категорійний статус евіденції...”; “з’ясувати співвідношення евіденційної семантики з епістемічною модальністю, авторизацією та іншими мовними категоріями”; “встановити типи конструкцій, які виражають евіденцію”; “виявити та типологізувати сукупність способів вираження евіденції”; “описати особливості функціонування евіденційних засобів”; “визначити семантичні модифікації евіденційної семантики” (с. 14-15 дисертації; с. 2 автореферату).

Наукову новизну дисертації вбачаємо в тому, що в ній уперше в українській граматиці системно і цілісно досліджено явище евіденції на матеріалі української мови, визначено її природу та рівень презентації категорійної семантики. Основним набутком вважаємо запропоновану структурно-семантичну типологію конструкцій з евіденційною семантикою з детальним описом засобів і способів кодифікації джерела евіденції.

Уся структура роботи відповідає поставленій меті та дозволяє логічно й поступово виконати намічені завдання: подана для захисту дисертація складається зі вступу (с. 13 – 18), трьох розділів (с. 19 – 175), загальних висновків (с. 176 – 181), списку використаних джерел (с. 182 – 198), списку джерел ілюстративного матеріалу (с. 199 – 203), додатку А (списку праць здобувача за темою дисертації) (с. 204 – 205), додатку Б (глосарію евіденційних термінів та їхніх скорочень (с. 206 – 209).

У “Вступі” обґрунтовано вибір теми дисертації, належним чином сформульовано актуальність теми, окреслено мету та завдання, визначено об’єкт та предмет дослідження, схарактеризовано методологічну базу і

методи дослідження, з'ясовано наукову новизну, теоретичне та практичне значення досягнутих результатів, а також подано відомості про особистий внесок дисертанта та апробацію основних положень роботи в доповідях на відповідних наукових конференціях і семінарах різного рівня, публікаціях у фахових виданнях.

Структура роботи добре продумана і дає змогу належним чином розкрити бачення дисертантом поставленої мети та вирішення завдань. Композиція розділів логічна і створює цілісну картину дослідження. У першому розділі “Грамматична семантика евіденції: зміст, статус, типологія” (с. 19 – 41), куди входить п'ять підрозділів, В. І. Яслик ретельно розглядає вивчення евіденції у мовознавчих працях, з'ясовує проблемні питання, які досі не знайшли вирішення або не мають однозначного трактування. Справді, власне граматикалізована евіденція зацікавила мовознавців, чим і привернула увагу до мов, у яких не має граматичного способу її кодифікації, а це спричинило вивчення цього мовного явища і з погляду семантики, і в комунікативно-прагматичному аспекті, і в рамках функціонально-семантичної теорії тощо. Проаналізувавши основні праці з цієї тематики, де запропоновано різні підходи до її вивчення, В. І. Яслик робить узагальнення до проведених досліджень і слушно пропонує вважати евіденцію “функціонально-семантичною категорією, модусна семантика якої вказує на джерело інформації, репрезентоване комунікативно зумовленими засобами та способами вираження” (с. 27). Також погоджуємося з автором, що “потреба вказівки на джерело інформації виникає в кожній мові”, а в українській мові, за відсутності граматикалізованого способу його фіксації, статус цієї категорії “однозначно встановити проблематично, оскільки евіденцію зумовлюють неоднорідні явища лексичної та граматичної природи” (с. 26 – 27).

Доречними є міркування пошукувача щодо місця евіденції в структурі кваліфікативної модусної семантики. Так, В. І. Яслик слушно зауважує, що евіденція, як вказівка на джерело інформації, в об'єктивній модальності

належить лише до реальності, що має вираження через дієслова дійсного способу, оскільки позначає можливість реалізації пропозиції виключно в актуальному світі. У суб'єктивній модальності, на думку пошукувача, важливим є врахування ставлення мовця “до висловленого з погляду ймовірності, достовірності, категоричності, що зазвичай представлено в засобах інференційної евіденції”. Найскладніше розмежувати евіденцію й епістемічну модальність, оскільки в них трапляються тотожні засоби вираження. Підтримуємо позицію автора, який вважає, “що в українській мові евіденція та епістемічна модальність – окремі категорії, які співіснують у взаємореференційному смислового континуумі: евіденційний засіб позначає джерело інформації, епістемічний – інтерпретацію інформації як достовірну / недостовірну” (с. 31). Далі автор розмірковує над зв'язком між евіденцією та авторизацією, які теж мають спільні засоби вираження, але в авторизації основним є визначення прив'язаності інформації до автора за кореляцією “своє – чуже”, а в евіденції – спосіб отримання інформації. Цілком слушними вважаємо погляди автора на типологію джерел інформації, які знайшли відображення на рисунку 1 (с. 36) і визначили загальну структуру подальшого дослідження. Так само логічним і продуманим є вибір на пряму проведення дослідження та основних його методів, що стало предметом розгляду останнього підрозділу першого розділу.

У другому розділі “Способи та засоби вираження репортативної евіденції в сучасній українській літературній мові”, що охоплює чотири підрозділи, В. І. Яслик ретельно описав евіденційну семантику репортативності, з'ясувавши, що до поняття “чуже мовлення” варто включати й попереднє авторське мовлення. Під терміном “репортативність” пошукувач пропонує розуміти “повідомлення інформації від зовнішнього джерела дослівно чи зі збереженням основного змісту” (с. 43), а от повтор інформації, сказаної автором раніше, названо вдало підібраним терміном – “авторепортативністю” (с. 43). Слушною вважаємо пропозицію пошукувача розрізняти у структурі репортативного модусу первинний суб'єкт мовлення

(суб'єкт-першоджерело – S1) та вторинний суб'єкт мовлення (суб'єкт-інформатор, мовець – S2). У всіх подальших прикладах такий поділ та його схематичне зображення чітко унаочнює шляхи надходження інформації та її зв'язок з автором наведеного контексту. Репортативна евіденція має вираження через цитатив та чутки (автор дисертації цілком доречно обрав поділ цього виду евіденції, запропонований О. Айхенвальд). В. І. Яслик вбачає евіденційну семантику і в конструкціях з прямою мовою і свою думку обґрунтовує цілком переконливо (с. 47 – 48). Автор також ретельно розглядає приклади, у яких замінено евіденційні засоби описами невербаліки або й взагалі їх опущено (ситуації імплікованого вияву, що можливе завдяки тому, що евіденція в українській мові “опосередкована лексичними засобами” (с. 49)). Цілком погоджуємося з поглядом автора на реалізацію евіденції контекстами з непрямою мовою, де увагу звернуто на засоби зв'язку, на тематичну мову, яка є засобом компресії цитованого мовлення й може утворювати модус непрямої евіденції. Так само вважаємо, що структури з невластиве-прямою мовою не можуть передавати евіденційну семантику, оскільки є поєднанням авторського мовлення з мовленням персонажа і несуть інформацію прихованого характеру про психічне життя героя. Пошукувач передав своє бачення поділу цитативу через рисунок 2.2 (с. 64), що є вдалим підсумком розгляду прикладів цього виду репортативної евіденції. Погоджуємося також із введенням у мовознавство терміна *чутки*, що найкраще передає сутність неперевіреної інформації невідомого походження. Вважаємо абсолютно завершеним перелік дієслів, які характеризують мовленнєву діяльність і виявляють евіденційні можливості, справляють мовленнєвий вплив (с. 74). Закінчує другий розділ ретельний розгляд вторинних предикативних конструкцій, що репрезентують репортативну семантику.

Важливим для досягнення поставленої мети дослідження є третій розділ “Способи та засоби вираження інференційної та перцептивної евіденції в сучасній українській літературній мові” (с. 110 – 175), у двох

підрозділах якого ретельно проаналізовано евіденційну семантику інференції та евіденційну семантику перцептивності. Дуже вдало підібрано запис моделей речень з евіденційною семантикою інференції, що дозволяє перевіряти приклади на відповідність до запропонованої класифікації (якщо А, то Б). Погоджуємося, що “конструкції з інференційною семантикою” варто називати “інферентивом” (с. 115). Далі йде опис різних виявів інферентиву (з’ясувальної семантики, простого за структурою, неелементарного). Потім автор детально описує предикати, що позначають когнітивне сприйняття, паралельно групуючи їх на модуси розуміння, знання, пам’яті, припущення. Завершує підрозділ логічний висновок, що “функцію інференційного предиката виконують дієслова, іменники, предикативи, семантикою яких визначено вид інференційного модусу” (с. 138). У підрозділі 3.1.3 “Вторинні предикати конструкції як засіб вираження інференції” розглянуто дієслівні предикати, що “у ЗР організують основний предикативний центр, а в ролі ВК виконують функцію вторинних предикатів, а саме: здогадатися, зрозуміти, дійти висновку, бачити (у зн. розуміти), з’ясувати, усвідомити тощо (с. 139). Доволі цікаво описано субстантивно-прийменникові ВК з інференційною семантикою та схарактеризовано випадки використання вигуків як когнітивних одиниць усвідомлення, розуміння чогось. Перцептивну семантику передають слова, що фіксують джерела сприйняття інформації: зору, слуху, дотику, нюху, смаку. Не дуже зрозумілим є твердження: “На нашу думку, методологічно хибно “прив’язувати” тип евіденції до особи перцептора та розрізняти два види перцептивності: перцептивність як семантичний різновид прямої евіденції перцептивність, яка формує мікрополе непрямой евіденції, **оскільки інформація мовця основана на чуттєвому сприйнятті іншої особи**” (с. 154). Слушним вважаємо зауваження, що “сполучник не впливає на вираження евіденції, а тільки конкретизує характер сприйняття” (с. 156). Ґрунтовним є розгляд видів складнопідрядного перцептива та предикатів сенсорного сприйняття. На

с. 173 автор робить правильний висновок, що на граматичному рівні інференція репрезентована системою причинно-наслідкових зв'язків, що, зрештою, є поясненням тире у прикладі на с. 155: *Підскочили, бачимо – дитя зурить, старий Грім з уламком шаблі лежить у калюжі крові...* (тому відсутній тут сполучник, і це не лише не впливає на вияв евіденції, а й підсилює його).

Зазначимо, що висновки до розділів та дисертації загалом чіткі й конкретні, цілком відбивають результати проведеного дослідження, повністю випливають з аналізу фактичного матеріалу і зроблених теоретичних узагальнень, а також є вираженими й аргументованими.

Вважаючи проведене дослідження ґрунтовним, відзначаємо важливість отриманих результатів, узагальнень і висновків, проте хочемо висловити й окремі міркування та зауваження, що виникли під час прочитання тексту дисертації та автореферату:

1. Загалом структура роботи є чіткою і послідовною, проте, думаємо, подекуди треба було б ввести поділ і підрозділів, наприклад, підрозділів 2.4 "Вторинні предикативні конструкції як репрезентанти репортативної семантики" та 3.2.2. "Вербалізація евіденції предикатами сенсорного сприйняття", що покращило би їх сприйняття.

2. Не зовсім зрозуміло, чи є у прикладі: *Як передає агентство Associated Press, посилаючись на добре інформованих осіб, в субекваторіальній зоні Індійського океану, неподалік від архіпелагу Чагос [...] трапилася катастрофа* (с. 87) вислів *посилаючись на добре інформованих осіб* евіденцією і як тоді тлумачити таку подвійність? Так само хотіли б отримати пояснення до слів *Веремієва воля* з мікроконтексту: *Такою була Веремієва воля. Щоб його поховали у брилі та вишиванці, – пояснив той (S1), що був схожий на сову. – Отаман так і до бою ходив. Хіба ви не знали?* – чи є це евіденцією?

3. Текст загалом написано гарною літературною мовою, хоча трапляються окремі недоліди (використання *опираючись* замість *спираючись*

(с. 64), знаходиться замість перебуває (с. 96), відсутність пропусків чи переплутування букв (с. 68, 75), запис іншомовних прізвищ — Т. Уїлет, О. Смірнова.

Висловлені нами зауваження й рекомендації до тексту рецензованої роботи не знижують загальної високої оцінки дисертації, вони стосуються часткових положень і мають переважно рекомендаційний характер.

Дисертаційна робота В. І. Яслика має важливе теоретичне значення як системне опрацювання вербалізації евіденції в сучасній українській мові, матиме перспективи щодо використання її положень, класифікацій та висновків у навчальному процесі середньої та вищої школи, зокрема у викладанні курсів граматики української мови, у спецкурсах з лінгвістики тексту, лінгвокогнітології, комунікативної лінгвістики, прагматики, у вивченні теорії інформації, оскільки вміння з'ясувати походження інформації зараз є надзвичайно важливим; у написанні підручників та навчальних посібників, словників та довідників.

Опубліковані з теми дисертації 8 одноосібних публікацій (із них 5 статей в українських фахових виданнях, 1 – у закордонному виданні, 2 – у матеріалах міжнародних конференцій), й автореферат, зміст якого ідентичний основним положенням дисертації, досить повно та вичерпно висвітлюють суть самого дослідження, написаного з дотриманням установлених вимог. Дисертаційна робота пройшла добру апробацію на міжнародних та всеукраїнських наукових форумах.

Отже, рецензована дисертація „Вербалізація евіденції в сучасній українській літературній мові“ є завершеним, ґрунтовним та різнобічним дослідженням цікавої й актуальної проблеми з отриманими новими науково обґрунтованими результатами теоретичного та прикладного характеру, що сукупно є суттєвими для загального мовознавства, граматики української мови, лінгвістики тексту, лінгвокогнітології, комунікативної лінгвістики, прагматики, відповідає всім вимогам „Порядку присудження наукових ступенів“ від 24.07.2013, № 567 до праць, поданих до захисту на здобуття

наукового ступеня кандидата філологічних наук, а її автор – Володимир Іванович Яслик – заслуговує на присудження йому наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова

Офіційний опонент
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри історії
та культури української мови
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

О. Л. Даскалюк

Підпис: О. Л. Даскалюк
Учасник експертної комісії
університету імені Юрія Федьковича
15.11.14
061 04

03.02.15/73
10 04 16